

Київський університет імені Бориса Грінченка

ГЛЕБ ОКСАНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 37.02:37.011.32:82...А/ІЯ/7.07:82-1

**ФОРМУВАННЯ У СТАРШОКЛАСНИКІВ УМІННЯ ІНТЕРПРЕТУВАТИ
ЛІРИЧНІ ТА ЛІРО-ЕПІЧНІ ТВОРИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

13.00.02 – теорія та методика навчання (українська література)

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент,
Слоньовська Ольга Володимирівна,
доцент кафедри української літератури
Інституту філології ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»;

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
Бондаренко Юрій Іванович,
завідувач кафедри методики викладання української мови
і літератури, Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя;

кандидат педагогічних наук, доцент,
Овдійчук Лілія Миколаївна,
доцент кафедри української мови та методик викладання,
Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені
академіка Степана Дем'янчука (м. Рівне).

Захист дисертації відбудеться “ 07 ” квітня 2016 р. о 12 год. 10 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26. 133. 05 у Київському університеті імені Бориса Грінченка, за адресою: 04 053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка (04 212, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13/б).

Автореферат розіслано “ 04 ” березня 2016 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. М. Дика

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження зумовлена концептуальними положеннями Державної національної програми «Освіта. Україна ХХІ століття», Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті, Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, у яких акцентовано на важливій ролі літератури в особистісному становленні старшокласників, формуванні їхніх світоглядних, філософських, етичних поглядів, розкритті творчого потенціалу.

Прикметною ознакою сучасного уроку української літератури в старших класах є його спрямованість на формування в учнів умінь інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури як самобутнє явище словесного мистецтва. Ліричні твори можуть бути висловлені тільки через словесне оформлення, тому справжня поезія завжди виконувала роль всезагальної наставниці людського роду й залишається нею до наших днів, незважаючи на цивілізаційний поступ і суттєву корекцію понять прекрасного, високого, щастя, любові, морально-етичних ідеалів.

Аналіз історичного досвіду дав змогу визначити, що інтерпретація літературних творів вважалася науковою працею ще з часів виникнення перших університетів. У філософії інтерпретація ліричних та ліро-епічних творів була започаткована античними мислителями Аристотелем, Демокритом, Платоном, Сократом, Цицероном. У часи Відродження й Просвітництва естетика як провідна філософська наука була ознаменована творами Г.-Г. Гегеля, І. Канта, Г.-Е. Лессінга й А. Шопенгауера, більшість наукових студій яких безпосередньо стосуються інтерпретації мистецьких і літературних творів.

В українській філософії до проблеми інтерпретації художніх творів зверталися В. Вернадський (вчення про ноосферу), Д. Чижевський, М. Шлемкевич (вчення про «шевченківську людину»), Г. Сковорода, В. Юринець, П. Юркевич (філософія кордоцентризму).

Узагальнення психологічних студій (А. Адлер, А. Брушлинський, Л. Виготський, Й.-Ф. Герbart, Д. Гоултман, Е. Еріксон, І. Кона, А. Маслоу, Л. Міцхиха, В. Москалець, С. Рубінштейн, Е. Фромм, К. Хорні, К. Г. Юнг та ін.) дозволило дійти висновку про однаковість психологів у тому, що інтерпретація художніх творів як різновид психічної діяльності посилює учням старших класів й потрібна для їхнього особистісного духовного росту. Праці видатних українських педагогів, насамперед Г. Ващенко, В. Сухомлинського, К. Ушинського також дають підстави вважати, що за умов належної психолого-педагогічної підготовки творчий учитель здатний забезпечити ефективне формування в учнів старших класів умінь інтерпретації ліричних й ліро-епічних творів.

У методичній науці проблему інтерпретації лірики старшокласниками на уроках української літератури досліджували українські вчені (О. Бандура, Т. Бугайко, Ф. Бугайко, Н. Волошина, Є. Жицький, О. Ісаєва, О. Куцевол,

Г. Литвиненко, А. Лісовський, Л. Мірошніченко, Є. Пасічник, В. Пахаренко, С. Пультер, О. Слоновьська, Б. Степанишин, Г. Токмань, З. Шевченко та ін.), які вважають інтерпретацію з її позитивним функційним спектром впливу на психіку старшокласників продуктивною творчою діяльністю на уроках вивчення ліричних та ліро-епічних творів. Незважаючи на значну кількість досліджень у студіях зазначених науковців здебільшого розглядаються окремі аспекти проблеми інтерпретації на уроках вивчення ліричних та ліро-епічних творів, зокрема, загальнопедагогічні та методичні принципи, функції, засоби, види і форми навчальної діяльності, але теоретично не обґрунтовано методику та не визначено етапи формування в старшокласників умінь інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури. Назріла нагальна потреба розробити й теоретично обґрунтувати методику формування в старшокласників умінь інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури, визначити рівні набутих старшокласниками знань, необхідних для ідейно-художнього аналізу ліричних та ліро-епічних творів.

Суспільне й освітнє значення сформованості в старшокласників умінь інтерпретувати твори української літератури, необхідність пошуків нових раціональних шляхів удосконалення навчального процесу на уроках української літератури, задоволення вимог сучасного суспільства до літературної освіти, актуальність та недостатня наукова розробленість проблеми зумовили вибір теми дисертаційної роботи – **«Формування у старшокласників умінь інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до наукової теми кафедри української літератури Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника «Оптимальні шляхи реалізації інтерпретаційних можливостей творів української літератури, рекомендованих чинною програмою Міністерства освіти і науки для середніх і старших класів загальноосвітніх закладів» (державний реєстраційний номер – 0113U007422).

Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 6 від 17 лютого 2010 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 6 від 28 вересня 2010 р.).

Об'єктом дослідження є процес вивчення ліричних та ліро-епічних творів на уроках української літератури в старших класах.

Предмет дослідження – зміст, форми, методи, прийоми та засоби навчання, спрямовані на формування у старшокласників умінь інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати методику формування у старшокласників уміння інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури та експериментально перевірити її ефективність.

Для реалізації мети поставлено такі **завдання:**

1. Обґрунтувати теоретичні засади формування у старшокласників уміння інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури.
2. Уточнити понятійно-категоріальне поле дослідження.
3. Дослідити стан сформованості у старшокласників уміння інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури.
4. Визначити критерії, показники й рівні сформованості у старшокласників уміння інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури.
5. Розробити методику формування у старшокласників уміння інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури та експериментально перевірити її ефективність.

Для успішного вирішення поставлених у дисертаційній роботі завдань використовувалися такі **методи** наукового дослідження: **теоретичні** – аналіз, синтез інформації, одержаної з філософських, культурологічних, літературознавчих, психолого-педагогічних джерел та під час опрацювання навчальних програм, підручників, посібників для учнів старших класів; моделювання, узагальнення, що використовуються для вивчення психолого-педагогічної літератури, визначення концептуальних засад, уточнення сутнісних характеристик базових понять дослідження; **емпіричні** – спостереження за процесом навчання в загальноосвітній школі; осмислення методичного досвіду навчання української літератури в старших класах в аспекті обраної проблеми; діагностувальні методи (бесіда, опитування, анкетування, інтерв'ювання), експериментальні (проведення констатувального, формувального етапів експерименту); вивчення й узагальнення одержаних результатів; **методи статистичного оброблення даних** – для опрацювання отриманих даних і встановлення статистичної значущості результатів дослідження та їх якісно-кількісної інтерпретації. У процесі дослідження було використано й *літературознавчі методи*: формальний, герменевтичний, культурно-історичний, біографічний, типологічний, метод синхронно-діахронного вивчення, цілісно-системного аналізу ідейно-художньої структури ліричних та ліро-епічних творів.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять засадничі положення філософії про інтерпретацію мистецьких і літературних творів (Г.-І. Гегель, І. Кант, Г.-Е. Лессінг, Г. Сковорода, А. Шопенгауер, П. Юркевич та ін.); генології (М. Бахтін, Т. Бовсунівська, Ю. Ковалів, Н. Копистянська, С. Крижанівський, Г. Маркевич, Г. Поспелов та ін.), поетики (Г. Клочек, М. Кодак, М. Ласло-Куцюк та ін.); сучасної теорії інтертекстуальності (Ж. Женетт, Ю. Крістева та ін.), структуралізму та семіотики (Р. Барт, У. Еко, К. Леві-Стросс, Ю. Лотман, В. Шмід

та ін.), теорії герменевтики (Г.-Г. Гадамер, М. Гайдеггер, П. Рікер), психоаналізу (З. Фройд, К. Г. Юнг), когнітивістики (М. Тернер); психолого-педагогічні студії про механізми засвоєння знань то особливості навчальної діяльності старшокласників (Л. Виготський, І. Кон, Н. Молдавська, О. Никифорова, М. Рибникова та ін.); дидактичні аспекти викладання української літератури (О. Богданова, Н. Волошина, Л. Мірошніченко, Є. Пасічник, А. Ситченко, О. Слоньовська, Б. Степанишин, Г. Токмань та ін.); інноваційні технології організації навчально-виховного процесу (Ю. Бондаренко, А. Вітченко, В. Гладишев, А. Градовський, С. Жила, О. Ісаєва, Ж. Клименко, О. Куцевол та ін.).

Експериментальна база дослідження. Дослідне навчання здійснювалося в середніх загальноосвітніх закладах Івано-Франківської, Львівської та Запорізької обл. Зокрема: міста Івано-Франківська (Вище професійно-технічне училище № 21, Івано-Франківський коледж Львівського національного аграрного університету, ЗОШ І-ІІІ ст. № 2, Івано-Франківський НВК «ЗОШ-ліцей № 23 ПНУ ім. Василя Стефаника», НВК «Школа-гімназія № 3»), Голинська ЗОШ І-ІІІ ст. Калуського району Івано-Франківської обл., Коломийська ЗОШ № 2, Коломийська гімназія № 1; ЗОШ І-ІІІ ст. № 8 (м. Стрий Львівської області); Бердянський коледж Таврійського державного агротехнологічного університету (м. Бердянськ Запорізької області). У процесі експерименту на різних його етапах загалом було охоплено 1390 учнів 9–11-х класів, з яких 697 навчалися в експериментальних класах, 693 – у контрольних.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: *уперше* в методиці української літератури *обґрунтовано* теоретичні засади формування у старшокласників уміння інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури; *уточнено й конкретизовано* сутність поняття «уміння інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори»; *виявлено* психолого-педагогічні умови оптимального рівня особистісної інтерпретації старшокласниками ліричних і ліро-епічних творів на уроках української літератури; *визначено* критерії, показники й рівні сформованості у старшокласників уміння інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури; *розроблено* методику формування у старшокласників уміння інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури»; *подальшого розвитку* набули положення про вплив самостійних інтерпретацій учнів на ідейно-художній аналіз поетичних текстів.

Практичне значення одержаних результатів наукового дослідження полягає в розробленні й упровадженні методичного забезпечення процесу формування уміння старшокласників інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури, зокрема укладанні «Шкільного літературознавчого словника», методичних рекомендацій для вчителів української літератури. Матеріали дослідження можуть бути використані в процесі викладання фахових дисциплін,

спецкурсів, спецсемінарів у вищій школі, у роботі вчителів-словесників, а також для вдосконалення змісту програм і підручників з української літератури й методики її навчання в школі.

Наукові результати дисертації **впроваджено в** навчальний процес Івано-Франківського коледжу Львівського національного аграрного університету (довідка № 1176 від 28.11.2014 р.), Української гімназії № 1 Івано-Франківської міської ради (довідка № 558 від 02.12.2014 р.), Коломийської гімназії імені М. Грушевського Івано-Франківської обл. (довідка № 379/02-17 від 26.11.2014 р.), Калуської гімназії Івано-Франківської обл. (довідка № 176 від 29.12.2014 р.), відокремленому структурному підрозділі «Бердянський коледж Таврійського державного агротехнічного університету» Запорізької обл. (довідка № 127 від 06.12.2013 р.), навчально-виховному комплексі «Загальноосвітня школа-ліцей № 23 Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ) (довідка № 941 від 24.11.2014 р.), середньої загальноосвітньої школи № 3 І–ІІІ ст. імені І. Я. Франка м. Стрия Львівської обл. (довідка № 131 від 25.12.2014 р.).

Апробація і впровадження результатів дослідження. Результати дослідження було апробовано під час виступів на наукових конференціях, семінарах різних рівнів, зокрема *міжнародних*: «Поетика містичного» (Чернівці, 2010); *всеукраїнських*: «ІІ Султанівські читання «Актуальні проблеми викладання літератури у середній та вищій школі» (Івано-Франківськ, 2011), «ІІІ Султанівські читання «Актуальні проблеми літературознавства в компаративних вимірах» (Івано-Франківськ, 2013), «Літературне краєзнавство Поділля в системі сучасної освіти: стан, проблеми, перспективи» (Вінниця, 2011), Перших Волошинських читаннях «Теорія і методика навчання української літератури: актуальні проблеми» (Київ, 2013).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 13 наукових праць, у тому числі 11 статей у фахових часописах та збірниках праць, 1 – у зарубіжному виданні (м. Будапешт, Угорщина), 1 – в електронному виданні.

Структура та обсяг дисертації. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. У роботі вміщено 3 рисунки, 8 діаграм, 5 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, визначено його об'єкт, предмет, мету, завдання, схарактеризовано методи дослідження, визначено наукову новизну і практичне значення, подано відомості про апробацію та впровадження здобутих результатів дослідження.

У першому розділі – *«Теоретичні засади формування у старшокласників умінь інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури»* – описано особливості інтерпретації мистецьких і літературних творів в античній, європейській та українській філософії, розкрито проблему інтерпретації ліричних і ліро-епічних художніх творів у європейському й українському літературознавстві та критиці; обґрунтовано психологічні основи інтерпретації ліричних і ліро-епічних творів учнями старших класів.

Студіювання спеціальної літератури з проблеми дослідження дозволило з'ясувати генезу інтерпретації, що бере витоки з періоду античності, оскільки саме в античній філософії й було започатковано інтерпретацію та фаховий літературознавчий аналіз. У подальшому європейські філософи (І. Кант, Г.-В. Гегель, А. Шопенгауер, Р. Декарт, Б. Спіноза) здійснювали інтерпретацію найбільш відомих творів мистецтва та літератури.

Продуктивними для нашого дослідження виявилися положення І. Канта про національну специфіку літератури, особливості оцінювання літературних творів. І. Кант першим з-поміж філософів нового часу обстоював позицію, що література загалом, а поезія зокрема, – завжди явища національні, адже геніальні поети творять характери героїв, причому й суто ліричних героїв, орієнтуючись на морально-естетичні взірці їхнього рідного народу; тоді як для оцінювання вже готового шедевр поціновувачам потрібен тільки естетичний смак, водночас для його створення необхідна вроджена геніальність.

У розділі інтерпретовано в методичний контекст твердження Г.-В.-Ф.Гегеля про сприймання читачем ліричних творів, після прочитання яких поетичне уявлення не тільки оповите в слова, а й стає реальним фактом мовлення, бо переходить у почуттєву стихію звучання, якою є звуки мови і мелодійність слів; ритм суттєво оживлює віршований текст, надає благозвучності, а рима, починаючи з епохи романтизму, бере на себе основне вирішення ритмічності, увиразнює особливе звучання, значущість.

Аналіз теоретичних здобутків українських філософів (Ф. Прокопович, Г. Сковорода, П. Юркевич, М. Шлемкевич, Д. Чижевський, В. Вернадський та ін.) дав змогу з'ясувати роль інтерпретації художніх творів як дієвого засобу пояснення найважливіших питань філософії.

У розділі досліджено проблему інтерпретації ліричних і ліро-епічних художніх творів у європейському й українському літературознавстві та критиці. З'ясовано наукові підходи до аналізу й інтерпретації літературних творів, які вважалися в Європі науковою працею ще з часів виникнення перших університетів; на початку XIX ст. спричинилося до появи когорти вчених, які спеціалізувалися передусім на інтерпретації й аналізі художньої літератури, у тому числі й лірики.

У німецькому літературознавстві було започатковано ідею науки про дух, зокрема про дух культури нації в художніх текстах (В. Дільтей); ідею провісництва-*прозріння* автора художнього тексту і похідне від цього явища – розуміння-*інтерпретацію* твору читачем (М. Хайдеггер); теорію *екзистенціалізму*, згідно з якою інтерпретація – основний спосіб буття свідомості, без якої людина ніколи належно не сприймає те, чого вона не розуміє або не намагається по-своєму розтлумачити іншим чи бодай самій собі. (Г. - Г.Гадамер – засновник теорії герменевтики).

В англійському літературознавстві обґрунтовано теорію значеннєвого наповнення тексту: читач завжди розшифровує текст як імпліцитний, тобто такий, що апріорі містить приховані смисли. (В. Ізер).

У французькому літературознавстві обґрунтовано положення про особистісний потенціал розуміння змісту твору, який розкривається тільки в прочитанні, тобто в особистісному розумінні й тлумаченні реципієнтом його смислів (Р. Барт).

Студіювання праць українських літературознавців у ретроспективі засвідчило: О. Потебня, розробивши вчення про внутрішню форму слова й мислеформу, заклав підвалини для тлумачення й трактування основних смислів художніх засобів поетичних творів; його учень Д. Овсянико-Куликовський був визначним представником психологічного напрямку в літературознавстві, став автором наукових розвідок про творчість Тараса Шевченка і яскравим репрезентантом української культурологічного напрямку інтерпретації лірики; О. Білецький обґрунтував положення про здатність інтерпретації ліричного твору набувати різного змісту в залежності від суспільної ситуації, яка суттєво впливає на читацьке сприйняття.

На основі критичного аналізу філософських, літературознавчих джерел, різних підходів до розуміння поняття «інтерпретація» було уточнено семантичне наповнення цієї дефініції, під яким розуміємо розкриття змісту ліричного та ліро-епічного творів через власні відчуття, життєвий та читацький досвід.

Вивчення психолого-педагогічної літератури дозволило встановити, що вміння найчастіше розглядається як засвоєний суб'єктом спосіб виконання дій, що забезпечує здатність їх ефективного застосування відповідно до поставленої мети та педагогічних умов. Базою для формування умінь є знання учнів. *Уміння старшокласників інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори* розглядаємо як результат складної розумової діяльності, синтез емоційного й логічного; здатність пояснення, тлумачення та розкриття змісту проблем ліричних і ліро-епічних творів старшокласниками.

У **другому розділі** – «Сучасний стан методики формування вмінь *інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори*» – здійснено аналіз методичного

забезпечення формування у старшокласників умінь інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури, окреслено методичні аспекти інтерпретації ліричних і ліро-епічних художніх творів, визначено критерії, показники та рівні сформованості в старшокласників умінь інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори.

Ретроспективний аналіз змісту чинного навчально-методичного забезпечення з української літератури для учнів старших класів показав недостатній рівень розробленості обраної проблеми, а також наявність невикористаних ресурсів під час вивчення художньої літератури. Крім суто ліричних творів, які шкільна програма пропонує не так уже й часто, основний відсоток відведено на вивчення віршованих ліро-епічних текстів, які під час традиційного аналізу на уроках учителі й учні розглядають переважно з епічного боку, тобто втискають ліро-епічний текст у межі суто епічного, ліричному ж компоненту таких творів приділено недостатню увагу. З огляду на те, що кількість годин, відведених на вивчення української літератури, не однакова у класах рівнів стандарту, академічного та профільного, то відповідно в 10 класі кожного з рівнів на вивчення лірики чинними програмами відведено теж різну кількість годин. У класах філологічного профілю чинна програма відводить найбільшу кількість годин: для 10 класу – 105, для 11 класу – 140 годин. Відповідно лише в класах філологічного профілю простежується пропорційність, наближена до оптимальної: у 10 класах на лірику зі 105-ти відведено 37 годин (35,2%), в 11 класах зі 140-ка – 50 годин (35,1%).

Задля вдосконалення в старшокласників умінь інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори ми розробили «Шкільний літературознавчий словник», спрямований на компенсування непропорційності в розподілі годин для класів усіх профілів шляхом самостійного опрацювання старшокласниками базових понять з теорії інтерпретації ліричних та ліро-епічних творів.

Аналіз змісту чинного навчально-методичного забезпечення підтвердив важливість і необхідність розроблення методики формування в старшокласників умінь інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори. У цьому контексті набуває актуальності й проблема підготовки вчителя української літератури до формування в учнів умінь інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори.

Проаналізовано посібники «Українська література в середній школі. Курс методики», «Майстерність учителя-словесника» (Т. Бугайко та Ф. Бугайко), «Основи методики літератури» (К. Сторчак), «Методика викладання української літератури в середній школі» (В. Неділько), «Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах» (Є. Пасічник), «Наукові основи методики літератури» (за ред. Н. Волошиної), «Етюди з методики викладання літератури» (А. Лісовський), «Організація та розвиток читацької діяльності школярів при вивченні зарубіжної літератури», «Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури»

(О. Ісаєва), «Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах» (Л. Мірошніченко), «Методика навчання української літератури в середній школі» (Г. Токмань), «Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури» (О. Куцевол), «Конспекти уроків з української літератури. Нове прочитання творів. 10 клас», «Конспекти уроків з української літератури. Нове прочитання творів. 11 клас» (О. Слоньовська), напрацювання яких стали теоретичними підвалинами розробленої методики, а також використовувалися під час констатувального етапу педагогічного експерименту, результати якого засвідчили, що формуванню в старшокласників уміння інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори в загальноосвітніх навчальних закладах приділено недостатньо уваги.

Логіка теоретико-експериментального дослідження зумовила розгляд методичних аспектів інтерпретації ліричних і ліро-епічних художніх творів, що окреслюють вектори розробленої методики формування в старшокласників уміння інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори. Для організації аналізу ліричного та ліро-епічного твору важливо створювати умови для засвоєння учнями матеріалу на понятійному рівні, формувати в них уміння особистісно сприймати й інтерпретувати художні твори. Услід за З. Шевченко, найвищою формою творчої самостійності старшокласників на уроці, у роботі визначено аналіз художнього твору самими учнями без навідних запитань і уточнень вчителя, хоч це, як показали спостереження, можливо тільки тоді, коли твір схвилював старшокласників, коли він їм зрозумілий і цікавий.

Для діагностування рівнів сформованості в старшокласників уміння інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори та отримання вірогідних результатів під час констатувального етапу педагогічного експерименту здійснювали різноманітні взаємодоповнювальні форми і способи перевірки. Так, аналіз результатів констатувального зрізу було доповнено об'єктивними спостереженнями за процесом інтерпретації учнями ліричних та ліро-епічних творів на уроках української літератури.

Отримані відомості про рівні сформованості в старшокласників уміння інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори, результати діагностувального зрізу дозволили констатувати, що через об'єктивні і суб'єктивні причини домінують середній і низький рівні сформованості в старшокласників уміння інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури. Тому в роботі зазначається, що дидактичною домінантою в навчальному процесі має стати впровадження розробленої методики формування в старшокласників уміння інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори.

У третьому розділі – *«Перевірка ефективності впровадження методики формування у старшокласників уміння інтерпретувати ліричні та ліро-епічні*

твори на уроках української літератури» – з'ясовано зміст, мету, завдання експерименту; розроблено програму дослідного навчання й визначено його технологічні етапи; описано й проаналізовано хід і результати експерименту; доведено ефективність упровадження розробленої методики.

Педагогічний експеримент тривав упродовж 2009–2014 років на базі загальноосвітніх навчальних закладів Івано-Франківської, Львівської та Запорізької областей, зокрема міста Івано-Франківська (Вище професійно-технічне училище № 21, Івано-Франківський коледж Львівського національного аграрного університету, ЗОШ І–ІІІ ст. № 2, Івано-Франківський НВК «ЗОШ-ліцей № 23 ПНУ імені Василя Стефаника», НВК «Школа-гімназія № 3»), Голинська ЗОШ І–ІІІ ст. Калуського району Івано-Франківської обл., Коломийська ЗОШ № 2, Коломийська гімназія № 1; ЗОШ І–ІІІ ст. № 8 (м. Стрий Львівської області); Бердянський коледж Таврійського державного агротехнологічного університету (м. Бердянськ Запорізької області). Усього педагогічним експериментом було охоплено 1390 учнів 9–11-х класів, з яких 697 навчалися в експериментальних класах, 693 – у контрольних.

Основними завданнями експерименту передбачено:

- посилення мотивації учнів до вивчення лірики як важливого роду літератури, що впливає на емоційний стан людини, дає змогу їй повною мірою сприймати, розуміти й інтерпретувати зміст ліричних та ліро-епічних текстів;
- розроблення системи уроків з української літератури для формування в старшокласників умінь інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори через власне особистісне сприймання і трактування;
- систематичне й послідовне введення в навчальний процес методично адаптованих відомостей з теорії літератури.

Згідно з поставленими завданнями було розроблено програму експерименту, зміст якої включав матеріал, що поглиблював знання учнів з української літератури, удосконалював умінь інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори, забезпечував оволодіння термінологічним мінімумом з теорії літератури, передбачав вироблення вмінь і навичок виразного читання й інтерпретування ліричних та ліро-епічних творів через особистісне сприймання старшокласників. Програма реалізовувалася поетапно, відповідно до кожного з етапів було сформульовано мету, визначено завдання, очікуваний результат, відібрано адекватні їм методи, прийоми, засоби й форми навчання.

Перший етап формувального експерименту дав нам можливість запропонувати учням порівняльну таблицю, з допомогою якої вони легко могли збагнути відмінності між ідейно-художнім аналізом ліричних чи ліро-епічних творів та їх інтерпретацією, а також визначити спільне й відмінне між запропонованими видами творчої роботи.

Особливості аналізу й інтерпретації ліричних та ліро-епічних творів

Ідейно-художній аналіз ліричного чи ліро-епічного твору	Спільні практичні уміння аналізу та інтерпретації лірики читачами-реципієнтами	Інтерпретація ліричного чи ліро-епічного твору
Спиратися на знання, уміння й навички визначення роду й жанру ліричного чи ліро-епічного твору, його віршового розміру, строфіки	Уміння розрізняти текст і підтекст, вловлювати алюзії, розуміти стан ліричного героя, його почуття й відчуття чи долю персонажів ліро-епічного твору	Висловлювати власну думку й вербалізувати враження читача від прочитаного ліричного чи ліро-епічного твору. Відшукувати у тексті близькі власному настрою чи життєвій ситуації моменти
Використовувати літературознавче трактування художніх засобів як інструментарій образності, обраної автором	Уміння знайти у тексті художні засоби й тлумачити їх, уникаючи надуманих або фальшивих трактувань	Реалізувати здатність знаходити приховані смисли твору, визначати гравітаційний центр і межі тлумачення
Визначати місце і роль окремо взятого твору у творчій спадщині автора чи навіть у літературному процесі певної доби	Вміння отримувати естетичну насолоду від читання поетичних творів, усвідомлення шкали власних морально-етичних цінностей	Бажати зробити власні відкриття, дошукуватися художньої істини, запам'ятовувати афоризми з ліро-епічного або ліричного твору

Створення й практичне впровадження системи експериментальних уроків виявилось *другим етапом* формувального експерименту.

Урок 1. Поетика балад Т. Шевченка «Прийшла» і «Тополя»: проблема особистого щастя персонажів ліро-епічних творів; роль і місце пейзажів у романтичній баладі.

Урок 2. Містичний аспект у поемі І. Франка «Мойсей». Роль і місце прологу до цієї поеми. Проблема місії національного пророка через призму біблійного контексту й життя самого автора поеми «Мойсей».

Урок 3. Лірична складова драматичних поем Лесі Українки «Одержима», «Бояриня», «Лісова пісня» як спосіб розкриття душевних поривів, переживань та емоцій.

Урок 3. «Богдан-Ігор Антонич – ворожбит поетичної думки: «Цвісти, горіти й проминати, / лишати все, йдучи в незнане!»

Урок 4. Проблема поета-вісника, ідеї незалежної України та особистого щастя співачки-піснетворки у історичному романі у віршах Ліни Костенко «Маруся Чурай». Особливості композиції твору. Людина як невід’ємна частка нації і природи. Авторська позиція та «позалаштунковий» ліричний герой роману у віршах Ліни Костенко «Маруся Чурай».

Урок 5. Лірика поетів рідного краю: світ піднесеного й прекрасного, високих емоцій і чистих почуттів.

На відміну від учнів контрольних класів в експериментальних класах учні аналізували й інтерпретували ліричні та ліро-епічні твори, постійно дошукуючись художньої істини, виявляли особистісне ставлення до літературних персонажів ліричних та ліро-епічних творів.

Перший і другий етапи експерименту, як засвідчують наші спостереження, мали багато спільного, адже аналіз будь-якого високохудожнього ліричного та ліро-епічного твору самими для себе реципієнтами завжди дає можливість читачам підсвідомо робити власні відкриття, знаходити у тексті неповторне й прекрасне, розшифровувати сказане автором; оцінювання ліричних та ліро-епічних творів учнями визначається через естетичні уподобання учнів.

У процесі експерименту дотримувалися таких важливих умов:

- уроки в експериментальних і контрольних класах завжди проводив один і той же вчитель;
- старшокласники контрольних і експериментальних класів навчалися за однією і тією ж програмою з української літератури, за одними й тими ж підручниками;
- у контрольних класах застосовувалася традиційна методика, в експериментальних – розроблена методика, побудована з урахуванням принципів безперервності й наступності впродовж усього курсу літератури у старших класах;
- контроль за якістю навчання проводився з допомогою спостережень, зрізів й аналізу письмових робіт, що передбачали можливість отримання документально підтверджених даних.

Розроблена в дослідженні методику подано графічно (див. рис. 1). Методика формування умінь інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори ґрунтується на принципах наступності й перспективності, систематичності й послідовності, емоційності, полягає в поетапному формуванні інтерпретаційних умінь старшокласників й передбачає оптимальне поєднання форм (індивідуальні, парні, групові тощо), методів (науково-дослідної роботи з ліричним текстом, диференційованого навчання, дошукування художньої істини тощо), прийомів навчальної діяльності старшокласників (контрольоване читання, розшифровування «темних місць» у тексті ліричного твору, словесне малювання, самостійне тлумачення таємниці підтексту тощо).

Рис. 1 Модель методики формування умінь старшокласників інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори

Для перевірки ефективності розробленої методики формування умінь старшокласників інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори й рівня сформованості інтерпретаційних умінь старшокласників було використано *поточний, проміжний і підсумковий* контроль. Аналізу підлягали якісні й кількісні показники.

Динаміку зрушень у рівнях сформованості умінь старшокласників інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори й рівня сформованості інтерпретаційних умінь старшокласників протягом навчання за експериментальною методикою подано в таблицях 1-2.

Таблиця 1

Статистичні дані експерименту, проведеного у 10-х класах

Специфіка літературо- знавчих знань, умінь і навичок		КК 211 учнів		ЕК 216 учнів		Коефіцієнт корисної дії	
		на поч. експери- менту	на час завер. експери- менту	на поч. експери- менту	на час завер. експери- менту	різниця у % учнів із достатнім та високим рівнем	продуктивність експерименту
Класи, час контролю							
Самостійна інтерпретація ліричних та ліро- епічних творів	низький рівень	197 уч. 83%	191 уч. 80%	196 уч. 83%	101 уч. 58,3%	-	
	середній рівень	11 уч. 83%	16 уч. 83%	12 уч. 83%	98 уч. 83%	-	
	достатній рівень	3 уч. 8%	4 уч. 8%	8 уч. 7 %	11 уч. 8,3%	3 %	Всього 6 %
	високий рівень	-	-	-	6 уч. 3 %	3 %	
Належне розуміння змісту художніх засобів, понять і літературознавчих термінів	низький рівень	187 уч. 88,5 %	177 уч. 84 %	170 уч. 78,8 %	89 уч. 41,3 %	-	
	середній рівень	16 уч. 7,5 %	18 уч. 8,5 %	20 уч. 9,2 %	88 уч. 4,07%	-	
	достатній рівень	6 уч. 3 %	10 уч. 4,5 %	18 уч. 8,3 %	25 уч. 11,5 %	7%	Всього 10,5 %
	високий рівень	2 уч. 1 %	6 уч. 3 %	8 уч. 3,7 %	14 уч. 6,5 %	3,5 %	
Ідейно-художній аналіз поетичного твору	низький рівень	81 уч. 38,5 %	76 уч. 36 %	83 уч. 38%	49 уч. 23 %		
	середній рівень	110 уч. 52 %	111 уч. 53 %	104 уч. 48 %	128 уч. 58,3 %		
	достатній рівень	18 уч. 8,5 %	21 уч. 9,5 %	26 уч. 12 %	34 уч. 1,6 %	6,5 %	Всього 7,3%
	високий рівень	2 уч. 0,5 %	3 уч. 0,5 %	3 уч. 0,6 %	5 уч. 3,4 %	0,8 %	

Статистичні дані експерименту, проведеного в 11-х класах

Специфіка літературознавчих знань, умінь і навичок		Одинадцяті КК 198 учнів		Одинадцяті ЕК 197 учнів		Коефіцієнт корисної дії	
		на поч. експери- менту	на час заверш. експери- менту	на поч. експери- менту	на час завер. експери- менту	різниця у % учнів із достатнім та високим рівнем	продуктив- ність
Класи, час контролю							
Самостійна інтерпретація ліричних та ліро-епічних творів	низький рівень	96 уч. 49 %	91 уч. 46 %	78 уч. 40 %	67 уч. 34 %	-	
	середній рівень	52 уч. 26 %	51 уч. 25,5 %	1 уч. 31 %	68 уч. 35 %	-	
	достатній рівень	48 уч. 24 %	53 уч. 27 %	52 уч. 26 %	54 уч. 27 %	0	Всього 2,5 %
	високий рівень	2 уч. 1 %	3 уч. 1,5 %	6 уч. 3%	8 уч. 4 %	2,5 %	
Розуміння змісту художніх засобів, понять і літературознавчих термінів	низький рівень	85 уч. 42 %	78 уч. 39 %	73 уч. 37 %	63 уч. 32 %	-	
	середній рівень	58 уч. 30 %	63 уч. 32 %	63 уч. 32 %	69 уч. 35 %	-	
	достатній рівень	51 уч. 26 %	51 уч. 26 %	54 уч. 8,3 %	55 уч. 11,5 %	2%	Всього 4 %
	високий рівень	2 уч. 1 %	6 уч. 3 %	8 уч. 3,7 %	14 уч. 6,5 %	2 %	
Ідейно-художній аналіз поетичного твору	низький рівень	92 уч. 46 %	89 уч. 45 %	72 уч. 37%	60 уч. 30 %	-	
	середній рівень	54 уч. 27 %	56 уч. 28 %	65 уч. 33 %	71 уч. 36 %	-	
	достатній рівень	49 уч. 25 %	50 уч. 25 %	53 уч. 27 %	57 уч. 29 %	4 %	Всього 7 %
	високий рівень	3 уч. 2 %	3 уч. 2 %	7 уч. 3 %	9 уч. 5 %	3 %	

Як засвідчують дані таблиць, різниця кількісно-якісних показників рівнів сформованості в старшокласників уміння інтерпретувати ліричні та ліро-епічні тексти становила: між контрольними та експериментальними класами у 10-х класах – 37,5%, в 11-х класах – 9,5%. Дані зрізів усіх трьох різновидів роботи старшокласників (інтерпретації ліричного чи ліро-епічного твору; розуміння понять, термінів і категорій теорії літератури; ідейно-художнього аналізу ліричного чи ліро-епічного твору) однозначно засвідчують, що педагогічний експеримент виявився результативним. Наведені у таблицях показники підтверджують ефективність впроваджуваної в експериментальних класах методики формування в старшокласників уміння інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури.

Результати проведеного дослідження дали змогу зробити такі **висновки**:

1. У дисертації науково обґрунтовано процес формування вміння старшокласників інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори. На основі аналізу філософської, психолого-педагогічної, методичної літератури розкрито проблему інтерпретації ліричних і ліро-епічних художніх творів у європейському й українському літературознавстві та критиці; обґрунтовано психологічні основи інтерпретації ліричних і ліро-епічних творів учнями старших класів.

2. Студіювання наукової літератури з теми дослідження дало змогу проаналізувати різні погляди на тлумачення поняття «інтерпретація» та визначити його як розкриття змісту ліричного та ліро-епічного творів через власні відчуття, життєвий та читацький досвід. Зміст поняття «*уміння старшокласників інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори*» розглядаємо як результат складної розумової діяльності, синтез емоційного й логічного; здатність пояснення, тлумачення та розкриття змісту проблем ліричних і ліро-епічних творів старшокласниками.

3. Аналіз змісту чинного навчально-методичного забезпечення та результати дослідження підтвердили ефективність розробленої методики, яка забезпечується рівнем сформованості умінь старшокласників інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури.

4. Розроблені критерії та визначені на їхній основі рівні сформованості умінь інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури дали змогу виявити недоліки літературної підготовки старшокласників та встановити переважно середній та низький рівні сформованості умінь інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури.

5. Розроблена в дослідженні методика формування умінь інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори ґрунтується на принципах наступності й перспективності, систематичності й послідовності, емоційності, полягає в поетапному формуванні інтерпретаційних умінь старшокласників й передбачає оптимальне поєднання форм (індивідуальні, парні, групові тощо), методів (науково-дослідної роботи з ліричним текстом, диференційованого навчання, дошукування художньої істини тощо), прийомів навчальної діяльності старшокласників (контрольоване читання, розшифровування «темних місць» у тексті ліричного твору, словесне малювання, самостійне тлумачення таємниці підтексту тощо). Експериментальна методика підтвердила здатність старшокласників до інтерпретаційної діяльності під час вивчення ліричних та ліро-епічних творів української літератури як необхідну умову їх глибокого розуміння, формування відповідних умінь, зокрема, умінь аналізувати твір з урахуванням його художніх ознак, характеризувати стиль письменника, розшифровувати підтекст у творі, усвідомлювати авторську позицію, визначати проблематику твору, використовувати знання з теорії літератури для глибокого розуміння твору та давати власне тлумачення

(інтерпретацію) ліричного чи ліро-епічного твору. Вірогідність одержаних результатів підтверджено кількісними показниками дослідження.

Проблема формування уміння інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори старшокласниками не вичерпується результатами виконаного дослідження, перспективним напрямом подальшої роботи може стати наукове обґрунтування алгоритму виконання учнями інтерпретаційних операцій під час уроків української літератури в середніх класах; формування інтерпретаційної компетентності учнів у процесі позакласного читання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Глеб О. В. Містичний аспект у поемі І. Франка «Мойсей» / О. В. Глеб // Питання літературознавства: науковий збірник. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. – Вип. 82. – С. 58–64.
2. Глеб О. В. Як перетворити «вірш поета» на «вірш читача»? (Оптимальні шляхи подолання труднощів в інтерпретації та шкільному аналізі старшокласниками ліричних та ліро-епічних творів) / О. В. Глеб // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2010. – № 9. – С. 77–79.
3. Глеб О.В. Інтерпретація змісту балад Т.Шевченка «Причинна» і «Тополя» / О. В. Глеб // Українська література в загальноосвітній школі. – 2011. – № 2. – С. 33–37.
4. Глеб О. В. Особливості вивчення літератури рідного краю в ліцеї / О. В. Глеб // Літературне краєзнавство Поділля в системі сучасної освіти: стан, проблеми, перспективи: зб. наук. праць. – ТОВ «Ландо ЛТД», 2011. – С. 255–263.
5. Глеб О.В. Проблема гендерних стосунків і жіночої самопожертви у драматичних поемах Лесі Українки «Одержима», «Бояриня», «Лісова пісня» / О. В. Глеб // Українська мова і література в школі. – 2011. – № 6. – С. 67–70.
6. Глеб О. В. Роль пейзажів у історичному романі у віршах Ліни Костенко «Маруся Чурай» та інтерпретація їх учнями під час роботи над текстом / О. В. Глеб // Українська література в загальноосвітній школі. – 2011. – № 7 – 8. – С. 30–33.
7. Глеб О. В. Роль інтерпретації при вивченні ліричних та ліро-епічних творів української літератури в старшій школі / О. В. Глеб // Актуальні проблеми викладання літератури у середній та вищій школі. Султанівські читання. Збірник статей. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2012. – Вип. II. – с. 16–20.
8. Глеб О. В. Формування інтерпретаційних навиків старшокласників при вивченні ліричних та ліро-епічних творів на заняттях з української літератури / Оксана Володимирівна Глеб // Українська мова і література в школі. – 2013. – № 2. – С. 67–70.
9. Глеб О. В. Поетичний світ Василя Стуса в інтерпретації сучасного старшокласника / О. В. Глеб // Обрії: Науково-педагогічний журнал Івано-

Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. – 2013. – № 2(37). – С. 41–43.

10. Глеб О. В. Проблемы анализа и интерпретации старшекласниками лирических произведений на уроках литературы / О. В. Глеб // Электронное научное издание «Актуальные научные исследования: наука и практика», www.actualresearch.ru. – 2013. – № 4.

11. Глеб О. В. Вивчення творчості Івана Малковича на уроках рідного краю в старшій школі / О. В. Глеб // Обрії: Науково-педагогічний журнал Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. – 2014. – № 1 (38). – С. 39–42.

12. Глеб О. В. Інтерпретація складних художніх явищ (мислеформи, метонімії) у ліричних та ліро-епічних творах на уроках української літератури старшокласниками класів з поглибленим вивченням філологічних дисциплін / О. В. Глеб // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, II (8). – Budapest. – 2014. – Issue: 16. – P. 76–79.

13. Глеб О. В. Особливості інтерпретації лірики у старших класах з поглибленим вивченням української літератури / О. В. Глеб // Методика викладання літератури: теорія і практика // Султанівські читання. Актуальні проблеми літературознавства в компаративних вимірах. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2014. – С. 314–320.

АНОТАЦІЇ

Глеб О. В. Формування у старшокласників умінь інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська література) – Київський університет імені Бориса Грінченка. – Київ, 2016.

Робота є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми формування у старшокласників умінь інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури.

У дослідженні представлено теоретичний аналіз наукової літератури з обраної проблеми; описано особливості інтерпретації мистецьких і літературних творів в античній, європейській та українській філософії, розкрито проблему інтерпретації ліричних і ліро-епічних художніх творів у європейському й українському літературознавстві та критиці; обґрунтовано психологічні основи інтерпретації ліричних і ліро-епічних творів учнями старших класів; розкрито сутність базових понять «інтерпретація», «уміння старшокласників інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори», обґрунтовано наукові засади інтерпретації як психологічного процесу з урахуванням особливостей текстового літературного матеріалу.

Розроблено методику формування у старшокласників умінь інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури. Результати експерименту підтвердили ефективність запропонованої методики формування у старшокласників умінь інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури.

Ключові слова: ліричні твори, ліро-епічні твори, інтерпретація, інтерпретаційні умінь старшокласників, особистісне тлумачення, ідейно-художній аналіз, приховані смисли ліричного твору.

Глеб О. В. Формирование у старшеклассников умения интерпретировать лирические и лирико-эпические произведения украинской литературы. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (украинская литература) – Киевский университет имени Бориса Гринченко. – Киев, 2016.

В исследовании представлено теоретически обоснованную и экспериментально проверенную методику процесса формирования у старшеклассников умения личностно интерпретировать лирические и лирико-эпические произведения украинской литературы. Автор освещает научные основы интерпретации как психологического процесса с учетом особенностей материала, на основе которого он реализуется, собственно, лирических сюжетных и бессюжетных стихов и лирико-эпических произведений, рекомендуемых для текстуального изучения учениками старших классов.

В диссертации определены критерии и уровни знаний, умений и навыков практической работы старшеклассников по проблеме формирования у старшеклассников умения интерпретировать лирические и лирико-эпические произведения украинской литературы. Сущность предложенной методики заключается в поэтапном формировании умений и навыков учащихся старших классов творчески работать над художественными текстами, заниматься поисковой деятельностью в процессе чтения и усвоения лирики, находить художественную истину, понимать тайны подтекста, особенности тропов, уметь трактовать образ лирического героя, правильно дифференцировать жанры лирики и лиро-эпических произведений, душой и сердцем приобщаться к искусству поэтической речи.

Экспериментально доказано, что предложенная методика развивает творческие способности старшеклассников, приучает их к умению дискутировать и оппонировать суждением одноклассников, развивает потребность самостоятельного чтения лирики, толкования и интерпретации, в частности поэтических достижений современных авторов, расширяет кругозор, выстраивает четкую гражданскую позицию.

Ключевые слова: лирические произведения, лирико-эпические произведения, интерпретация, интерпретационные умения старшеклассников,

личностное толкования, идейно-художественный анализ, скрытые смыслы лирического произведения.

Gleb O. V. Formation of the senior pupils' ability to interpret the lyric and lyric-epic works of Ukrainian literature. – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of pedagogical sciences, specialty 13.00.02 – Theory and Methods of Teaching (Ukrainian Literature) – Kyiv Borys Grinchenko University. – Kyiv, 2016.

The work is theoretical and experimental research of problems of formation of the senior pupils' ability to interpret the lyric and lyric-epic works of Ukrainian literature.

The study presents a theoretical analysis of the scientific literature on selected issues; describes the features of interpretations of artistic and literary works in ancient, European and Ukrainian philosophy; solved the problem of interpretation of lyric and lyric-epic works of art in the European and Ukrainian literary studies and criticism; substantiates psychological basis of reasonable interpretation of lyric and lyric-epic works of students of senior classes; highlights the essence of the basic concepts of "interpretation", "the senior pupils' ability to interpret the lyrics and lyric-epic works", substantiates scientific principles of interpretation as a psychological process considering the features of the literary text material.

Developed the method of forming the senior pupils' ability to interpret the lyrics and lyric-epic works of Ukrainian literature. The experimental results confirmed the effectiveness of the proposed methods of formation of the ability to interpret the lyrics and lyric-epic works of Ukrainian literature among senior pupils.

Keywords: lyrical works, lyric-epic works, interpretation, interpretative ability of seniors, personal interpretation, ideological and artistic analysis, hidden meanings of lyrical work.